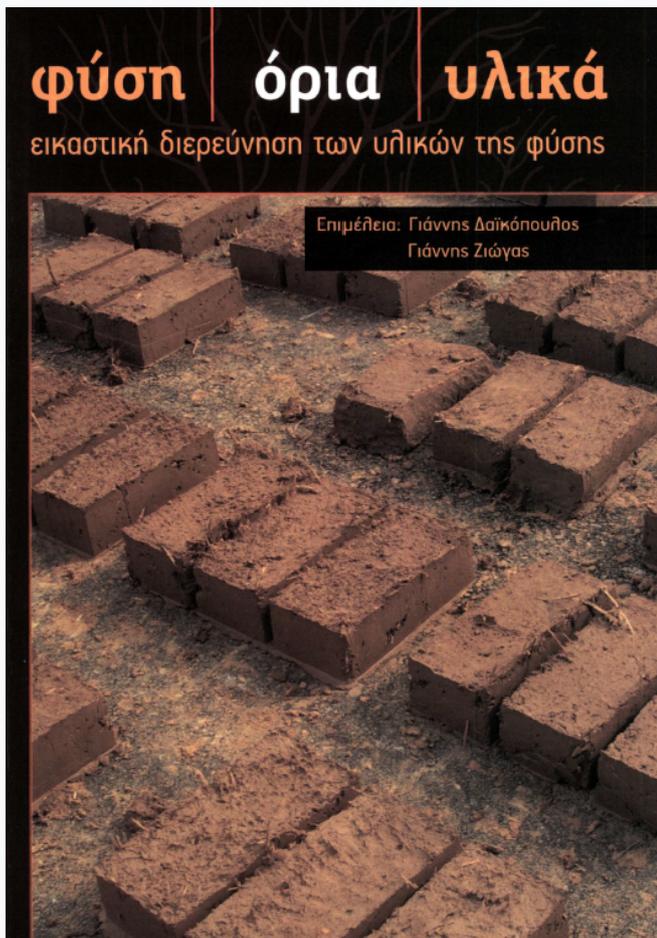

Διεθνές Συνέδριο για την Εικαστική Πορεία προς τις Πρέσπες

Τόμ. 3 (2011)

Φύση-Όρια-Υλικά. Εικαστική διερεύνηση των υλικών της Φύσης. Διεθνές Συνέδριο για την Εικαστική Πορεία προς τις Πρέσπες

Σύριγξ

Σπύρος Ζαμπέλης

doi: [10.12681/visualmarch.3094](https://doi.org/10.12681/visualmarch.3094)

Σύριγξ

Αλάνθαστος ο αρχαιοδίφης M. L. West. Μόνο μια φορά κινδύνεψε να προκαλέσει μοιραίο λάθος: όταν, εξετάζοντας μία μουσική γραφή στους Δελφούς, η βαριά προστατευτική μπάρα, αδέξια τοποθετημένη, πήγε να σπάσει το μάρμαρο. Ο West, στο διεξοδικό έργο του, λίγες σελίδες αφιερώνει στη σύριγγα. Μας αποζημιώνει με πλούσιες αναφορές. Όταν όμως διαβάζετε τη μετάφραση, να είστε σε εγρήγορση.

Το κείμενο ρέει όμορφα, αλλά σε ιδιαίτερους μουσικούς όρους σκοτνάφτει. Στην πλούσια βιβλιογραφία η σύριγξ είναι το φτωχόπαιδο, αδικείται. Ο West επιβεβαιώνει την ιδιαίτερη σημασία της σύριγγος και κλείνει με το εξής νόημα: όποιος καταφέρει να κατανοήσει τη φύση και το ρόλο της σύριγγος, μάς χαρίζει μεγάλες εκπλήξεις. Αλλά δυστυχώς, εδώ σπαίνει.

Ας δούμε επιγραμματικά τα ζητήματα που θέτει. Οι σωλήνες είναι από καλάμια ή άλλο υλικό. Το κάτω άκρο κλειστό, στο επάνω γίνεται το φύσημα. Σύριγξ, κατά λέξη, σημαίνει σωλήνας. Απλό όργανο, συναντάται στην Ευρώπη, Ασία, Μαλαισία, Αμερική. Επινοήθηκε κατά τις πρώιμες εποχές. Φτιαγμένες από κόκκαλο, βρέθηκαν στην Ευρώπη σύριγγες από τις παλαιολιθικές περιόδους. Στο Katal Huyuk, στην Ανατολία, σε ένα χαρακτηριστικό που χρονολογείται από τον 5ο αιώνα, ένας άνδρας χορεύει με σύριγγα. Σύριγγες βλέπουμε και στα κυκλαδίτικα αγγεία. Επίσης, σε οστά πουλιών της Ουκρανίας. Ήταν όργανο γνωστό στην Ελλάδα, τη Συρία, τα Βαλκάνια, την Ιταλία. Ανήκε σε τσομπάνους και αγρότες.

Ακούγεται στο στρατόπεδο των Τρώων, στα καράβια, στους γάμους. Παρόλο που η υψηλή κοινωνία την περιφρονεί, υπάρχουν μαρτυρίες ότι δόθηκε μέχρι και συναυλία με σύριγγα.

Η σύριγξ είναι μικροκαμωμένη και παίζει ψιλά. Οι σωλήνες κολημένοι με κερί, δεμένοι με ύφασμα, σχηματίζουν έναν ξύλινο σκελετό σε ράβδους. Σπάνια τη βλέπουμε ζωγραφισμένη σε αττικά αγγεία. Ήταν όργανο περισσότερο αγαπητό στην Ιταλία.

Ο αριθμός των σωλήνων ήταν 9 στην αρχαϊκή εποχή, 10 στην κλασική, 4-16 στην ελληνιστική. Στο άγαλμα του Απόλλωνα στη Δήλο, στην παλάμη, βλέπουμε Χάριτες που παίζουν σύριγγα, λύρα και αυλό¹.

Καμάρι της Γαλλικής Ακαδημίας, ο Th. Reinach, δεν αρνείται τίποτα έναντι άλλων. Είναι σοφός, οργώνει βαθιά. Δεν αρνείται το παιχνιδιάρικο, καλλιτεχνικό πνεύμα των Γάλλων διανοουμένων. Στο διάλειμμα του ερευνητικού έργου του ανεβάζει θεατρική παράσταση με τίτλο

1. Ancient Greek Music, M. L. West Clarendon Press, Oxford 1994.

«Σύριγγ». Δεν αποκλείεται ο Σοφολής να απετέλεσε την έμπνευση γι' αυτό το τόλμημα. Οι ηθοποιοί του Reinach παίζουν με σύριγγα.

Κάποιος φιλόλογος, «ποιητική αδεία», δειλά-δειλά ψελίζει πως στα ομηρικά έπη έπαιζαν πρωταρχικά σύριγγα, ενώ η λύρα είναι μεταγενέστερη επινόηση.

Όπου κι αν κρύβεται η αλήθεια, στις σπηλιές που γεννήθηκε ο Ερμής και κατοικούσε ο Παν αντιλαλεί θαυμάσια η σύριγγ.

Σε γενικές γραμμές ο Reinach παίρνει την ίδια θέση με τον West.

Διαπιστώνουμε πως λαοί σε απομακρυσμένα μέρη, στην Κίνα, το Μεξικό, το Περού, φτιάχνουν παρόμοιες σύριγγες. Ο Πολυδεύκης τις αποδίδει στους κατοίκους των νησιών του ωκεανού. Σωλήνες, ανοικτοί στο στόμιο, ξυσμένοι λίγο πλάγια.

Ο εκτελεστής ακουμπάει με τα χείλη του επάνω, κρατάει το όργανο λίγο λοξά, απαλά. Το τείχωμα του σωλήνα θέτει σε δόνηση την εσωτερική στήλη του αέρα. Οι σωλήνες δονούνται, φεύγει ο πολτός και οι ίνες. Κερί σφραγίζει το κάτω άκρο και ενώνει τα τμήματα. Τα καλάμια δένονται με νήματα ή κάθονται σε θήκη, διακοσμημένη με στολίδια, ανάγλυφα, σαν ροδέλες. Συχνά έχουν κορδόνι για να κρεμαστούν. Στην ελληνιστική εποχή οι οργανοποιοί έφτιαχναν κομψοτεχνήματα από πολύτιμα υλικά, ελεφαντόδοντο και μέταλλο.

Η σύριγγε εφαρμόζει στην παλάμη. Ο αριθμός των σωλήνων ποικίλλει ανά εποχή και είναι σαν να μιμείται την εξέλιξη της λύρας. Μόνο ο παραμυθένιος Πολύφημος παρηγορείται, ερωτοχτυπημένος, με εκατό καλάμια. Η εφεύρεση της σύριγγος μοιράζεται ανάμεσα στον Πάνα, τον Σειλινό, τον Μαρσύα, τον Ερμή και την Κυβέλη. Με σύριγγα ερωτοτροπούν ο Απόλλωνας, ο Άττις, ο Κάδμος, οι Κύκλωπες, οι Σειρήνες, οι Χάριτες, ο Έρωτας².

Αν η σύριγγε στη διεθνή βιβλιογραφία είναι φτωχόπαιδο, τότε στην Ελλάδα έγινε ορφανό. Σχετικά έγκυρες πληροφορίες για τη σύριγγα μόνο από τον Σόλωνα Μιχαηλίδη αντλούμε. Η εγκυκλοπαίδειά του όμως, μεταφράστηκε πολύ καθυστερημένα από την πρώτη αγγλική έκδοση. Δεν υπάρχει ικανοποιητική απάντηση γιατί λησμονήθηκε η σύριγγε. Δεν αρκεί να λέμε πως η αιτία είναι ίσως η προκατάληψη, ο φανατισμός, που βλέπει τον τραγοπόδαρο Πάνα με καχυποψία, θέλοντας να κάψει τη σύριγγα.

Υπάρχει νους και θέληση στην Ελλάδα για έρευνα. Η τελευταία έκλαμψη ήταν γύρω από το ζεύγος Σικελιανού. Λαμπρά ονόματα, όπως οι Κοντολέων, Κακριδής, Θρασύβουλος Γεωργιάδης, Πράτοικα, Νικολούδη, Καρρά... Η Eva Palmer προσέφερε μυθικό πλούτο. Όλ' αυτά όμως δεν έπιασαν τόπο. Απλώς ως πρωτοπόροι άνοιξαν το δρόμο. Έτσι κι ο Μιχαηλίδης. Είναι άξιο θαυμασμού το πώς περατώνει την εγκυκλοπαίδειά του. Τέτοια έργα, υπό ομαλές συνθήκες, εκτελούνται από στρατιές ειδικών ερευνητών. Ο Μιχαηλίδης ήταν ένας σοφός ερασιτέχνης αρχαιοδίφης. Αρχιμουσικός. Καταπιάστηκε με μία δουλειά που θέλει επτά ψυχές.

2. Th. Reinach, «Syrinx» DAGR VIII (1908), .σσ. 1596-1600.

Καλώς ή κακώς, παίρνει θέση “διπλωμάτη”, για να αποφύγει συναδελφικές διφωνίες, δίνοντας περισσότερο χώρο στις πηγές. Κατανότη. Έτσι δίνει ευκαιρία στις επόμενες γενιές να φέρουν στην επιφάνεια «καυτά» ζητήματα. Η πρώτη ανταπόκριση είναι μία διδακτορική διατριβή για τη σύριγγα από την G. Haas.

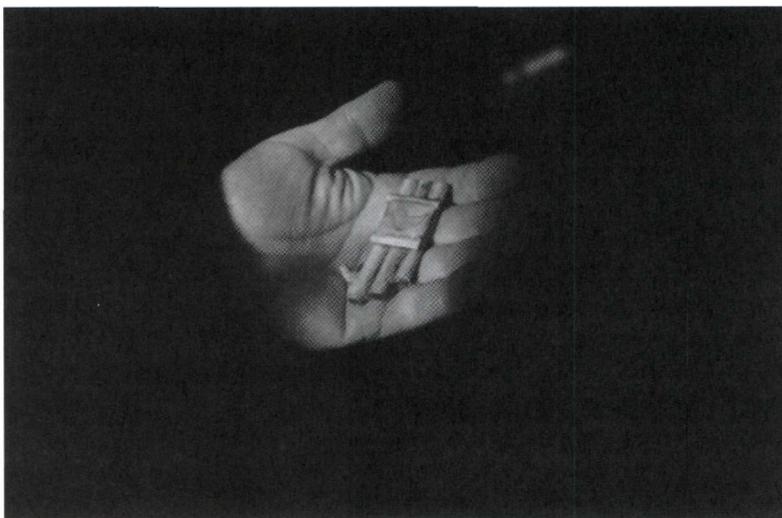
Παραθέτουμε το κείμενο του Μιχαηλίδη σε ατόφια ελληνικά:

«Σύριγγα του Πάνα· φλογέρα του βοσκού. Ο ήχος παράγεται από φύσημα κατευθείαν μέσα στην οπή, που έχει ανοικτεί στο επάνω άκρο, χωρίς την παρεμβολή γλωσσίδας. Συρίζω (και συρίττω) σήμαινε παίζω τη σύριγγα· επίσης, παράγω έναν συρίζοντα ήχο. Το όνομα της σύριγγας εμφανίζεται στην Ιλιάδα και στον Ύμνο στον Ερμή 512 - Ίλ. Κ 13: «αυλών συριγγών τ' ένοπίν» ([ο Αγαμέμνονας, κοιτάζοντας προς το στρατόπεδο των Τρώων, θαύμαζε τις πολλές φωτιές που έκαιαν μπροστά στο Ίλιο] και τον ήχο των αυλών και των συριγγών).

Βλ. επίσης Σ 526. Αγιοπ. (Vincent Notices 263): «Σύριγγος είδη δύο· το μεν εστι μονοκάλαμον, το δε πολυκάλαμον, ό φασιν εύρημα Πανός». Η σύριγγα κατασκευαζόταν από καλάμι. Η πολυκάλαμη ήταν η γνωστή σύριγγα του Πανός ή σύριγγες του Πανός. Τα καλάμια (σωλήνες) ήταν συνήθως επτά, με διαφορετικό μέγεθος· σχημάτιζαν, όμως, μια οριζόντια γραμμή στο επάνω άκρο, χωρίς οπές, και ήταν συνδεδεμένα με κερί. Πολυδ. (IV, 69): «στη σύριγγα ο ήχος παράγεται με φύσημα· είναι ένα σύνολο από καλάμια (σωλήνες) δεμένα με λινάρι και κερί... πολλά καλάμια με βαθμιαία μικρυνόμενο μέγεθος». Ο Πολυδεύκης ομιλεί και για μια πεντασύριγγα (VIII, 72), ενώ ο Αγιοπολίτης για δεκακάλαμη (σ. 260). Η σύριγγα του Πάνα ήταν όργανο ποιμενικό (ο Πάνας ήταν ποιμενικός θεός, προστάτης των δασών, των κοπαδιών και των βοσκών) και δε χρησιμοποιούνταν ποτέ για καλλιτεχνικούς σκοπούς· πρβ. Ομ. Ίλ. Σ 526: «νομίης τερπόμενοι σύριγγι» (βοσκοί τερπόμενοι με τις σύριγγες). Στην περίπτωση ισομεγεθών καλάμιών, συνήθιζαν να γεμίζουν ένα τμήμα κάθε σωλήνα με κερί, μικραίνοντας έτσι βαθμιαία την αέρινη στήλη που παλλόταν. Κατά τον Διόδωρο Σικελιώτη (Γ', 58, 2), η Κυβέλη εφεύρε την πολυκάλαμη σύριγγα: «πολυκάλαμον σύριγγα πρώτην [Κυβέλην] επινοήσαι». Ο Πολυδεύκης (IV, 77), όμως, λέει πως είχε κελτική προέλευση: «η δε εκ καλάμων σύριγγ Κελτοίς προσήκει και τοις εν ωκεανώ νησιώταις» (η πολυκάλαμη σύριγγα αρμόζει στους Κέλτες και σε όσους κατοικούν στα νησιά του ωκεανού). Σύμφωνα με το μύθο, ο Πάνας αγάπησε μια νύμφη από την Αρκαδία, την κόρη του ποταμού Λάδωνα, Σύριγγα. Η νύμφη τρομαγμένη από την καταδίωξη του θεού ικέτευσε τον Δία να τη σώσει. Έτσι, τη στιγμή που ο Πάνας την έπιασε, εκείνη μεταμορφώθηκε σε καλάμια· τρελός από θυμό και απογοήτευση ο Πάνας έσπασε την καλάμια σε κομμάτια. Γρήγορα, όμως, κατάλαβε πως έκοβε το σώμα της νύμφης, και μετανιωμένος άρχισε να κλαίει και να φιλά τα κομμάτια της καλάμιάς.

Ακούγοντας τους ήχους που έβγαιναν, καθώς φυσούσε κλαίοντας, οδηγήθηκε στην κατασκευή της σύριγγας. Ο επικός ποιητής Ευφορίων (Αθήν. Δ', 184Α, 82), στο βιβλίο του «Περί μελοποιιών» (ή μελοποιών)

λέει πως ο Ερμής επινόπησε τη μονοκάλαμη σύριγγα, ο Σειληνός την πολυκάλαμη και την κηρόδετη ο Μαρσύας: «την μεν μονοκάλαμον σύριγγα Ερμίν ευρείν, την δε πολυκάλαμον Σειληνόν, Μαρσύαν δε την κηρόδετον». Άλλοι αποδίδουν την εφεύρεση της μονοκάλαμης σύριγγας στον Σεύθη και τον Ρωνάκη, από τη θρακική φυλή των Μαιδών. Γενικά, μπορεί να λεχθεί πως η πολυκάλαμη σύριγγα υπήρξε ο κυριότερος πρόδρομος της ύδραυλης. Η σύριγγα συνδεόταν, επίσης, με τη μαγεία: ο Πλούταρχος (Πότερα των ζώων φρονιμότερα... 961E, 3) αναφέρει: «κηλούνται μεν γαρ έλαφοι και ίπποι σύριγγι και αυλοίς» (τα ελάφια και τα άλογα μαγεύονται [γοπτεύονται] με τις σύριγγες και τους αυλούς). Στο εδάφιο αυτό η λέξη κηλούμαι θα μπορούσε να έχει απλώς τη σημασία του θέλωμαι»³.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

http://books.google.gr/books?id=So-Qpz6WDS4C&pg=PA102&lpg=PA102&dq=West+Martin+syrinx&source=bl&ots=RhMd7NjNbM&sig=kkYy6mxVPfW07700b0xogY1ZwV8&hl=el&ei=NmMiTeCPHY32sgbX-NmNAG&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false.

http://thesaurus.iema.gr/thesaurus_s.php?q=%F3%FD%F1%E9%E3%EE.

<http://dagr.univ-tlse2.fr/sdx/dagr/feuilleter.xsp?tome=4&partie=2&numPage=792&nomEntre=SYRINX>.

<http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9083979>.

3. Σόλωνας Μιχαηλίδης, Εγκυκλοπαίδεια της αρχαίας ελληνικής μουσικής, Εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, 1999.